

Fryslân haakt in bij Print the City / Rub the Streets

PRINT & WRIUW

g19

Print & Wriuw is de Fryske bijdrage aan het project Print the City / Rub the streets - één van de speerpuntprojecten van de landelijke grafiekmanifestatie Grafiek2019 - die plaatsvindt van 1 september t/m 30 november 2019.

Colofon:

Samenstelling en redactie:
Marga Houtman,
Mariëse Schuurman en
Annemarie van der Reijden
Vormgeving: Piety Bouma

Voorwoord

Onder de noemer Print & Wriuw haakt Fryslân in bij het landelijk Grafiek2019 project Print the City / Rub the Streets, ofwel in het Frysk: Printe en Wriuwe.

Het is een veelzijdig kunstproject bedoeld om een breed publiek kennis te laten maken met grafiek. Door mee te doen leer je met andere ogen naar je stad, je dorp en je leefomgeving te kijken.

In de periode van 1 september tot en met 30 november verkent jong en oud onder begeleiding van 'grafiekscouts' hun omgeving om daar elementen te vinden waar een afdruk van gemaakt kan worden. Een putdeksel, een boomstronk, de trappers van je fiets, gereedschap van je opa, een bijzonder voorwerp ... véél is mogelijk.

De Friese grafiekscout Marga Houtman heeft een handleiding gemaakt voor scholen en leerkrachten waarmee iedereen kan leren Printe en Wriuwe. De handleiding is bedoeld voor groep 3 tot en met 8 van het basisonderwijs en bestaat uit twee uitgewerkte lessen inclusief een presentatiemoment en een bijlage met daarin een aantal inspirerende voorbeelden om zelf met de leerlingen aan de slag te gaan.

Het geheel geeft inzicht in de druktechniek, maar laat ook de enorme reikwijdte zien van de techniek en de toepasbaarheid in je dagelijkse lessen.

Om met je team de handleiding op maat te maken voor jouw school kun je de meimakers van Akte2 en KEK2 uitnodigen. Ook de grafiekscout komt graag bij je op school om Print en Wriuw met jullie op te starten. Hier zijn geen kosten aan verbonden.

We hopen dat jullie samen met de leerlingen mooie prints gaan maken waarmee je je school op de kaart zet, want Sneek is één van de meer dan 100 locaties in het land van Grafiek 2019.

En we hopen óók dat jullie met al deze mooie kunstwerken willen helpen bij de aankleding van het UIT Festival in Sneek op 14 september 2019.

We zien het al voor ons: lange waslijnen met honderden prachtige wriuwprints die wapperen in de wind!

Marga is ook te vinden op het festival met een opdracht voor de Appelkaart: een WRIUWPLAK!

Hierbij wensen wij alle leerlingen, leerkrachten en betrokken kunstenaars veel succes met dit project.

Annemarie van der Reijden en Mariëse Schuurman
Cultuurcoach gemeente Súdwest-Fryslân
Akte2, projectbureau Cultuur Kwartier Sneek

“Toen ik begin 2019 als cultuuraanbieder op een school grafiekworkshops gaf aan leerlingen van groep 3 tot en met 8 was ik gefascineerd door de impact ervan op de leerlingen. De verwondering en de zichtbare blijheid iedere keer bij het optillen van het papier en het zien van het behaalde resultaat - de afdruk – was geweldig! Het is als een tekening toveren; grafiek is mooi!

Na het lezen van een oproep in de nieuwsbrief van Grafiek2019 om mee te doen aan het project Print the City / Rub the Streets heb ik mij direct aangemeld als grafiekscout. Door de straat op te gaan en de omgeving met behulp van druktechnieken in beeld te brengen, wordt niet alleen een stokoude ambachtelijke techniek in een nieuw jasje gestoken, het heeft ook een prachtig sociaal aspect door met elkaar samen te werken en te onderzoeken. Daarnaast leer je op een andere manier naar je omgeving te kijken.”

Marga Houtman, beeldend kunstenaar, meimakker Súdwest-Fryslân

Wat is grafiek?

Grafiek is de verzamelnaam voor druktechnieken. Je zou kunnen zeggen dat grafiek de voorloper is van de printer.

Als je nu een mooi plaatje op je computer hebt kun je op ‘print’ drukken en er komt een afdruk uit je printer rollen, en nog een en nog een, zoveel als je maar wilt.

Vroeger kon dat niet. Als je dan een mooie tekening had waar je meerdere exemplaren van wilde hebben, dan deed je dat door middel van druktechnieken.

Hoogdruk

Hoogdruk is de oudste vorm van drukken. Alles wat weggesneden wordt in een plaatje hout of linoleum – dus wat lager dan het oppervlak ligt - wordt níét afgedrukt op papier. Alles wat hoog ligt wordt dus wél afgedrukt. Zo kon je plaatjes afdrukken voor boeken, de krant, of affiches voor op straat.

Linosnede (leerlingen groep 7)

Stempelen is ook een mooi voorbeeld van hoogdruk

Diepdruk

De kunstenaar Rembrandt van Rijn (1606-1669) gebruikte ook druktechnieken om van zijn mooiste tekeningen meerdere exemplaren te krijgen. Etsen of gravures. Dit deed hij door met een naald of ander scherp voorwerp lijntjes te krassen – te tekenen - in een metalen plaatje. Vervolgens voorzag hij de weggekraste lijntjes van inkt en kon hij met behulp van een drukpers meerdere afdrucken van zijn tekening maken op papier. Deze techniek heet diepdruk (alles wat diep ligt wordt afgedrukt).

Etsen van Rembrandt

Het project *Print the City & Rub the Streets* richt zich op hoogdruk.

Alles wat hoog ligt wordt zichtbaar en alles wat diep ligt blijft onzichtbaar en houdt de kleur van je papier. Dus je maakt een afdruk van het oppervlak van iets door er inkt op te rollen en dit vervolgens af te drukken op papier, of op stof. Dat kan zijn een weggesneden tekening uit een plaatje linoleum, maar je kunt ook afdruksels maken van dingen om je heen. Letterlijk betekent het: *Druk de Stad en Wrijf de Straten*.

Dus: ga naar buiten en onderzoek hoe je je omgeving in beeld kunt brengen door er afdrucken van te maken!

Zo zou je bijvoorbeeld een putdeksel op straat kunnen inrollen met inkt en dit handmatig op een lap stof kunnen afdrukken zoals de Duitse kunst/modegroep Raubdruckerin doet (female pirate printer).

<https://raubdruckerin.de>

Je kunt ook een lap stof over die putdeksel heen leggen en er dan met waskrijt of grafietpotlood overeen te 'wrijven'. Dit heet rubben (Engels - to rub), frotteren (Frans - frotter), wrijven (Nederlands) of wriuwe (Frysk). Je krijgt dan een prachtige afdruk!

Misschien heb je al eens een muntje op deze manier afgedrukt. Met deze techniek gaan we aan de slag: **WRIUWPRINT**

LES 1

Oefening en uitleg

Locatie:	In de klas/school
Nodig:	Digibord / Papier (A4 80-90 gr) / (kleur)waskrijt / grafietstift
Tijd:	1,5 -2 uur
Voorbereiden:	Zak met voelvoorbeelden textuur / papier en tekenmateriaal klaarzetten
Activiteiten:	Ontdekken en uitproberen / uitleg grafiek en deelname project
Extra:	Leerkracht en/of onderwijsassistent in verband met de uit te voeren techniek.
Kerdoelen:	54, 55, 56
Competenties:	Creërend vermogen, vermogen zich te presenteren, receptief vermogen, reflectief vermogen, onderzoekend vermogen en vermogen tot samenwerken

Texturen ontdekken

Oefening klassikaal (leerlingen zitten in groepjes van ongeveer 6)

In een ondoorzichtige zak zitten allerlei materialen met een bijzondere textuur (boomschors, metalen rooster, houtsnijwerk, gevlochten riet, enzovoorts). Hoe voelt dit aan? De leerling die mag voelen legt in woorden uit hoe het voelt en waarom dat zo is. Herhaal dit een paar keer en haal dan de voorwerpen uit de zak om te laten zien.

Alle tastbare dingen om je heen hebben een oppervlaktestructuur; grof of juist fijn, regelmatig met een patroon, of juist onregelmatig. Met je handen kun je dit voelen en met je ogen kun je dit zien.

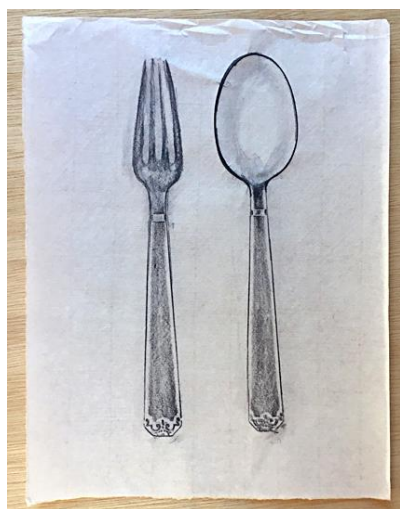
Bekijk het filmpje van de kunstenaar Ton Martens:

<https://www.youtube.com/watch?v=hLmRBTDXlkY&t=84s>

Hij maakt rubbings of afwrijfsels van voorwerpen of delen van voorwerpen in en rondom zijn huis. Hiermee legt hij beelden vast.

Waarom wil hij deze beelden vastleggen, welk verhaal vertellen ze?

Voor ons project gaan we op zoek naar dingen in onze omgeving waar een afdruk van gemaakt kan worden. Voorwerpen of texturen die een verhaal vertellen over een plek of over iets.

Dit voorbeeld toont een afdruk met grafietstift op Japans rijstpapier van een zilveren kinderbestek uit de jaren '60, vorige eeuw; een vork en een lepel. Opmerkelijk eraan is dat de tanden van de vork naar elkaar toegebogen zijn. De vader van het kind heeft dit gedaan om te voorkomen dat het kind zich bij het eten ermee zou kunnen bezeren.

Zelf afwrijfsels (wriuwprints) maken

Papier A4 materiaal (kleur)waskrijt of grafietstift

De leerlingen gaan in tweetallen de oppervlaktes van allerlei objecten onderzoeken. Dit doen ze in de klas, of in overleg op de gang, in de school.

Als je iets met een mooie vorm / textuur gevonden hebt maak je er een afwrijfsel van: de een houdt het papier op zijn plek en de ander maakt de afdruk. Je wisselt elkaar af. Per tweetal maak je 4 afdrukken.

Dit voorbeeld toont een afdruk van een fossielvis op papier met verschillende materialen. De bovenste is gemaakt met grafietstift (6B), de middelste met HB-potlood en de onderste met een (zacht) kleurpotlood.

Aan het eind van de les klassikaal de afwrijfsels bekijken en bespreken.

-Herkent iemand waar deze afdruk van gemaakt is?

-Wat vind je er speciaal aan?

Vervolgens als voorbereiding op het te kiezen thema voor deelname aan het project Print & Wriuw:

- Heeft het voorwerp dat je hebt afgedrukt een verhaal?

- Welk verhaal? Waar vertelt het over?

Uitleg deelname grafiekproject Print & Wriuw (Print the City / Rub the Streets)

De komende maanden gaan door het hele land groepjes mensen hun omgeving in beeld brengen. Dit doen zij door middel van druktechnieken. De verzamelnaam voor druktechnieken is grafiek. Bij grafiek maak je een afdruk van iets. Soms maak je een afdruk door een oppervlak in te rollen met inkt en daar op papier of stof een afdruk van te maken (bv stempel) of zoals jullie vandaag hebben gedaan door ergens een vel papier (of stof) op te leggen en er dan met een potlood of krijtje overheen te wrijven. In het Engels heet dat *rubbing*, in het Frans is het *frottage*, in het Frysk noemen we het *wriuwprint*!

Brainstorm klassikaal (steekwoorden op digibord)

Waar is ons WRIUWPLAK?

Hoe kunnen wij meedoen aan het project Print & Wriuw, welke voorwerpen / texturen kunnen wij als klas (of als groepjes) in beeld brengen door middel van afwrijfsels?

Kies aan de hand van deze brainstorm ideeën klassikaal een thema of neem deze beslissing als leerkracht zelf.

LES 2

Waar is jouw WRIUWPLAK?

Locatie:	Gekozen locatie waar afdrukken gemaakt gaan worden, of waar voorwerpen verzameld worden om in de klas afdrukken te maken
Nodig:	Papier / stof (wit of lichtgekleurd)/ (kleur) waskrijt / grafietstift
Tijd:	Eén dagdeel
Voorbereiden:	Papier of stof op maat / tekenmateriaal
Activiteiten:	Aan de hand van het thema geschikte voorwerpen zoeken en afwrijfsels maken
Kerdoelen:	54, 55, 56
Competenties:	Creërend vermogen, vermogen zich te presenteren, receptief vermogen, reflectief vermogen, onderzoekend vermogen en vermogen tot samenwerken

Klas is ingedeeld in groepjes (± 6 ll.)

Er wordt gewerkt onder leiding van de grafiekscout of met extra leerkracht / onderwijsassistent.

Klassikaal het gekozen thema/onderwerp* uitleggen, doornemen.

Materiaal:

Nu hebben jullie vorige keer gewerkt op papier, maar je kunt ook afwrijfsels maken op een lap stof (zie voorbeeld hieronder).

grafiet op papier

grafiet en waskrijt op stof

Met in het achterhoofd het gekozen onderwerp en de oefeningen van de eerste les gaan de leerlingen op pad om het wriuwplak in beeld te brengen. Er wordt gewerkt in tweetallen, waarbij om beurten de een de drager (papier / stof) op de plek houdt en de ander de afdruk maakt. Gezamenlijk worden voorwerpen, texturen gezocht en vastgelegd.

Waar ga jij naar toe?

Ga je naar een plek in je omgeving om die met afdrukken in beeld te brengen?

- Wat is daar bijzonder aan?
- Zijn er voorwerpen, ondergronden met een geschikte textuur om af te drukken?

Ga je naar een plek toe om dingen te verzamelen waar je in de klas afdrukken van kunt maken?

- Wat is er bijzonder aan de verzamelde dingen van die plek?

Aan het eind van de opdracht klassikaal de afwrijfsels bekijken en bespreken.

Maak vervolgens een selectie van de beste werken van ieder en bedenk hoe je daar een mooie presentatie mee kunt maken.

De werkstukken presenteren

Locatie: In de klas, door de school of op bijzondere evenementen als het UIT Festival op 14 september in Sneek

Nodig: Waslijnen, knippers

'Panta rhei - alles stroomt', het thema van de landelijke grafiekmanifestatie Grafiek2019, is zeker ook van toepassing in Fryslân. Figuurlijk sluit het prachtig aan bij het mienskiipsgevoel van het afgelopen jaar en letterlijk stroomt hier ook alles, want water is hier genoeg. Maar daarnaast geldt hier ook *'alles waait'* – want aan wind hebben we in Fryslân zeker ook geen gebrek.

De kunstwerken van de leerlingen kunnen gepresenteerd worden in de klas of in het schoolgebouw, maar druksels op doek kunnen juist ook buiten opgehangen worden, waarbij gebruik gemaakt wordt van die wind: span een waslijn op je schoolplein en hang de afdrukken daar met wasknippers aan, of steek stokken in de grond en maak er vlaggen van. Laat maar wapperen!

Naast de presentatie bij school kunnen de kunstwerken ook een plekje krijgen als aankleding van het UIT Festival op 14 september in Sneek.

Op het festival staat de grafiekscout met een stand en hiermee is dit het WRIUWPLAK van het Festival en is Sneek één van de meer dan 100 locaties in het land van Grafiek 2019.

Als aankleding van het festival zien we lange waslijnen met honderden prints voor ons van de scholen die kunstwerken hebben gemaakt en die ze willen uitlenen aan het UIT Festival. Als je hier aan mee wilt werken dan graag de waslijnen met kunstwerken uiterlijk 13 september 2019 langsbrengen bij de balie van het Atrium. Graag horen we vooraf het aantal meters dat je school gemaakt heeft!

En de kunstwerken kunnen een plekje krijgen op de Instagram pagina van het landelijke project: <https://grafiek2019.nl/print-the-city-rub-the-streets/>

Colofon

PRINT & WRIUW

Lesbrief

Deze handleiding is ontwikkeld in opdracht van Akte2 als cultuurcoach van de gemeente Súdwest-Fryslân...

Print & Wriuw is de Friese bijdrage aan het project Print the City / Rub the Streets dat een van de speerpuntprojecten is van de landelijke grafiekmanifestatie Grafiek2019.

Copyright © 2019

Tekst: Marga Houtman, beeldend kunstenaar, meimaker, grafiekscout.

In samenwerking met Mariëse Schuurman en Annemarie van der Reijden (Akte2).

Vormgeving: Piety Bouma (Akte2)

Beeld: Marga Houtman

Met dank aan: Marian Bakens, Iris van Lavieren, Ton Martens, Stichting Grafein

Alle rechten voorbehouden.

Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van Akte2 deze lesbrief geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Contactgegevens:

Akte2, projectbureau van Cultuur Kwartier Sneek

Westersingel 29

8601 GH Sneek

Postbus 4007

8600 GA Sneek

T. 0515 43 14 00 | 06 270 581 55

E. info@akte2.nl

www.akte2.nl

www.akte2.nl/netwerken

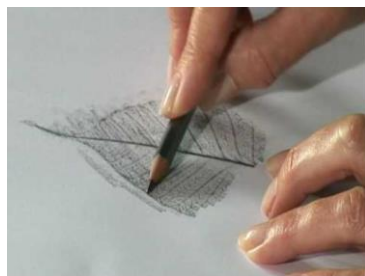
Bijlage IDEEËN TER INSPIRATIE

(vanaf groep 3)

We maken een boom (waskrijt op papier of stof)

Verzamel dingen uit de natuur: dikke blaadjes, stukken boomschors / houtstructuur en dergelijke. Laat de leerlingen hier afdrukken van maken op papier of op stof. Laat ze in tweetallen werken: de een houdt het papier of de stof op zijn plek, de ander maakt een afwrijfsel.

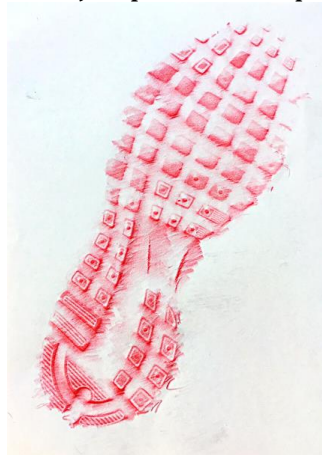
Met de afwrijfsels van houtstructuur bij elkaar maak je de vorm van een boom met takken. Hang de afwrijfsels van bladeren aan de takken.

Je schoenen (waskrijt op papier of stof)

Ga zitten op een stoel, trek één schoen uit, klem hem op de kop tussen je benen met de zool naar boven, leg er een lap stof overheen en maak een afdruk. Laat leerlingen in tweetallen werken: de een houdt het papier of de stof op zijn plek, de ander maakt een afwrijfsel.

Zet je naam erop en maak er met zijn allen een slinger van in de klas of hang ze aan een waslijn op het schoolplein

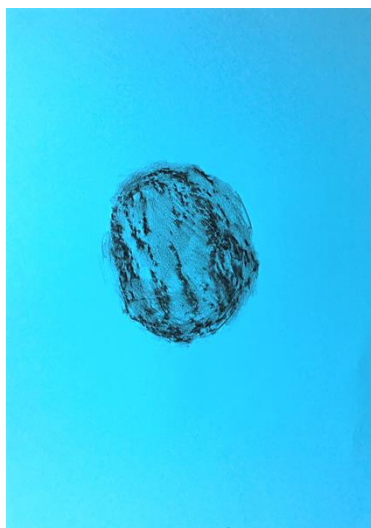
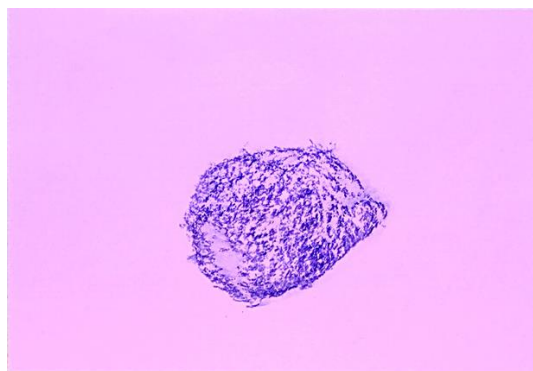
Welk dier zit in jouw steen? Grafietstift of waskrijt op gekleurd A4papier

Zoek mooie (wat platte) stenen bij elkaar van een goed formaat.

Laat leerlingen in tweetallen werken: de een houdt het papier of de stof op zijn plek, de ander maakt een afwrijfsel van de bovenkant van de steen.

Kijk nu eens goed naar je afgedrukte steen: welk dier kun je hierin herkennen?

Geef hem maar ogen, een bek en poten!

Je fiets (leuk op lichtgekleurd papier of stof met zwart waskrijt – vanaf groep 5)

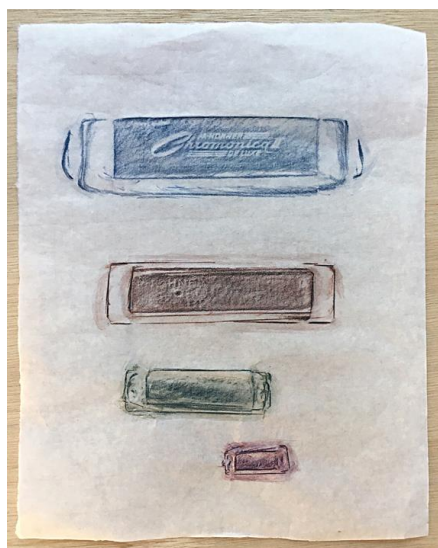
Van welke onderdelen kun je een afdruk maken?

Fietsbel, trapper,

Bijzondere voorwerpen / verzameling (grafietstift of zacht kleurpotlood op papier)

Wie heeft een bijzondere verzameling die afgedrukt kan worden?

Misschien heeft jouw oma of opa wel een bijzonder voorwerp om af te drukken - iets met een verhaal - bijvoorbeeld een instrument, een gereedschap, of kookgerei...

Kleurpotlood (zacht) op Japans rijstpapier

Groep: maak een tafelkleed (of vlag) met bijzondere voorwerpen

Neem 1 m2 stof (katoen wit, crème, of lichtgekleurd) of een maat die over een paar tafeltjes past. Gekleurd waskrijt

Er wordt gewerkt in tweetallen. Ieder tweetal legt een voorwerp onder het kleed. De een houdt de stof op de plek over het voorwerp, de ander maakt een afwrijfsel. Dan de rollen omdraaien.

Groep: Maak een tafelkleed (of vlag) met patronen

Neem bijvoorbeeld deksels van rieten mandjes in een paar verschillende maten. Deze geven een mooi cirkelpatroon. Per tweetal worden afwrijfsels gemaakt met kleur(was)krijt

Als er eentje klaar is, maak je een volgende, geeft niet als hij over de ander komt, dat is juist mooi.

Zo kun je een tafelkleed maken met een heel bijzonder kleurrijk patroon.

Maak met een groepje een afdruk van een stuk bakstenen muur

Hang een wit of crème katoenen kleed op de muur en laat ieder kind een afwrijfsel maken van een stukje van de muur.

Al die afgedrukte stenen vormen prachtige vakjes om je naam in te schrijven of misschien wel een gedicht!

Maak met een groepje een afdruk van een deel van het schoolplein

Zoals hierboven, maar dan met stoeptegels

En nog veel meer dingen in je omgeving om vast te leggen: mooie hekjes met bijzondere vorm/textuur – brievenbussen – gevelstenen - verkeersborden - letters in reliëf - ornamenten aan of in een gebouw - een stuk grond – de klasdeur – vloermat – wat heb jij in je kastje? Enzovoorts.